

HITKÖZSÉGI SZEMLE

ZSIDÓ HITKÖZSÉGEK ÉS INTÉZMÉNYEK ÜGYEINEK HAVI KÖZLÖNYE

SZERKESZTI: Dr. WEISZBURG GYULA.

MEGJELENIK MINDEN HÓ ELSEJÉN.

Kelő-szálló remények.

Írta: Dr. Weiszburg Gyula.

A könnyen hívő, vagy magát ámitani szerető beteg télvíz idején nehezen várja a tavaszt, mert azt hiszi, hogy annak játszi sugarai gyógyulást hoznak minden bajának. Mikor aztán hosszú epedés után a tavasz beköszönt, csalódva látja, hogy reménye hiu volt; valamivel talán jobban érzi magát, de betegségéből bizony fel nem épült.

A hazai zsidóság is többször fűzött már reményeket ily áhított tavaszokhoz, nagy nehezen el is jöttek, nincs hát már semmi baja? Senki sem állíthatja.

Milyen reményeket fűzött a zsidóság *az emancipációhoz*? Azt hitte, csak arra van szüksége, hogy a többiekkel egyenrangú része legyen a nemzetnek, hogy a becsülésben közte és a többiek közt minden különbség megszűnjön, hogy gazdasági haladásának mi se állja útját. „Álom volt“. Aztán a *kongresszustól* várták a gyógyszert. A zsidóságnak is oly szervezete lesz, mint a többi felekezeteknek. Lesz, ki szószólója legyen és kifelé is dokumentálva lesz, hogy olyanok, mint a többiek. Meg lett a kongresszus is. A bajok csak nem enyhültek. Később mi mindent nem vártak a *recepciótól*? Universalis gyógyszernek tartották minden betegség ellen. Ugy beszéltek róla, mintha annak törvénné válása bizonyosan meghozná a boldogságot. És mit hozott valósággal? Attól az egy jottól eltekintve, hogy a zsidó vallásra is át lehet térni, ami, igaz, egy kis erkölcsi elégtétel, de zsidó szempontból sok értékkel úgy sem bír, maradt minden a régiben. Nem szülte meg az elismerést, az igazságot, a méltányosságot; a recipiált zsidót is csak annak tekintik, aminek a nem recipiált korában tartották.

Most is játszadozik egy reménysugár, melynek sokan csodás hatást imputálnak. A *szervezet* ujjáalkotása. Szuggerálva és, mint nekünk rémlik, nem is őszinte hiten alapuló, hanem bizonyos célzat-

ból szerte hangoztatott vélemények által, a zsidó közönség nagy része, ennek hiányát okolja sok bajért, ennek megteremtéséhez fűz legvérmesebb reményeket. A szervezet hiánya, mondják, oka a zsidóság meg nem becsülésének, érdekei semmibe vételének, azért lehet velünk packázni, azért nincs sulyunk, még az államsegélyt is azért mérik oly szűken, mert nincs szervezetünk és különösen egységes szervezetünk. Szegény csalók, vagy megcsalt csalók. Szerencséjük, hogy még nincs meg a szervezet és Isten tudja, mikor is lesz meg, különben hamar meg kellene győződnie, hogy ámitás, vagy önámítás volt minden állításuk.

A magyar zsidóság bajait a szervezet meg nem gyógyítja, még az egységes sem. Mert tagadhatatlan, hogy az is baj, ha a szolgabíró dönti el, kit illet meg a sófar-fuvás joga és hogy a városi tanács és a közigazgatási bizottság, vagy akár a miniszter illetékes annak megállapítására, hogy a metszőnek reszket-e annyira a keze, hogy az általa vágott csirke nem kóser, avagy sem, de emiatt széles e hazában még kevés ember volt boldogtalan. De igenis százakra és ezrekre megy azok száma, kik boldogtalanokká válnak, mert tervszerűen kiragadják szájukból a falat kenyeret, mert 1—2 évtized óta állam és társadalom abban versenyez, hogy a szegény falusi zsidót, ki nemzedékek óta, küzdelmek közt és szerény igényekkel bár, de megélhetését találta, rákényszerítse, hogy földönfutóvá váljék, hogy koldusbotot vegyen a kezébe és bevándoroljon a nagyvárosba, hol gyökerek nélkül, de levegő és világosság nélkül is, a „Luftmentschek“ osztályonkívüli osztályába süllyedjen. Százak és ezrek nyögnek az alatt, hogy évek óta alig létesül törvény, mely ne birna azzal a színezettel, mintha egyenesen a zsidók ellen irányulna: vasárnapi munkaszünet, italmérési törvény, a szeszadó folytonos emelése, a fogyasztási szövetkezetek dédelgetése, az egész adópolitika, ezek és még sok más, mind-mind egy-egy szög a zsidó existenciák koporsójához.

És hány zsidó apa öszül a gond miatt és hány zsidó anya osztja keserves könnyét, amiért nagy áldozatok árán taníttatták fiukat abban a reményben, hogy megélhetését biztosítják, talán öreg napjaikra még őket is segíyezi és ahelyett ott nyomorog az emberevő fővárosban, címekeztetve irva vagy nyomoruságos leckéket adva, mert nincs állás, azaz dehogy nincs, hogyne volna? csak számára nincs, mert zsidónak született, zsidónak nevelték és nincs benne annyi lelki — gyengeség, hogy a falat kenyérért cserébe adja atyái hitét.

Avagy beszéljünk-e a mellőztetésekről, melyeknél nem az anyagi érdekek sérelme a bántó, hanem a bennük rejlő erkölcsi pofoncsapások,

Amikor az állam inkább követ el kézzel fogható merényletet saját magának érdekei ellen, csakhogy zsidót ne juttasson abba a pozícióba, mely megilletné?

Megürült egy tanszék az orvosi egyetemen, — a bőrgyógyászaté volt — a jelöltek közt van egy, ki — nem elfogult körök véleménye szerint — a többi tudományosságban, érdemben jóval felülmúlja, kombinációba sem jöhet más, mint ő, az arra illetékes tényezők áradoznak dicséretétől és mi történik? Kikeresnek egy alig ismert „nevezetességet“ és kinevezik, mert megvan az az érdeme, hogy nem zsidó.

Vagy egy másik példa. Nem is kell érte messze menni. Az egyetem sebészt keresett. A választék nem is volt nagy. De volt egy jelölt, kit a tudományos és laikus közvélemény a legeslegelső helyre állított. Mi lett volna természetesebb, mint hogy őt nevezik ki és ki tudja, közvetve hány emberélet lett volna megmenthető, hány embernek munkaképessége visszaadható, ha a derekabb professorok nevelik a jövő orvosi generációt? Dehogy tették. Kineveztek egy másikat, ki a maga specialitásában talán kiváló volt, de általános sebészettel talán évek óta nem foglalkozott. Miért? Mert azt a jelöltet nem érte keresztvíz.

Ezek és az ezekhez hasonló igazi bajai a hazai zsidóságnak és ezen nem segíthet a legsikerültebb, a legideálisabb szervezeti szabály sem. Mert ez, a legjobb esetben is, csak vallási téren eredményezhet javulást, a hazai zsidóság nagy bajai pedig gazdasági természetűek. Hiába mondják, hogy a zsidó felekezetnek nincsenek gazdasági érdekei; a felekezetnek nincs is, de igenis van a felekezeti híveinek. Az oka nem a felekezetben rejlik, hanem a múlt fejlődésében. Mert igaz, hogy p. o. a kereskedelemnek nincs vallása, de az is igaz, hogy a zsidó hitűek tulnyomó része kereskedő és hogy épen azért bánnak a kereskedelemmel mostohán, mert az érdekelték legnagyobb része zsidó.

Bezzeg nem bántják a mezőgazdákat, pártolják a kisiparost, de kiméltlenek a kiskereskedőkkel szemben. Miért? Mert majdnem valamennyien zsidók.

És valahányszor újból felszínre kerül egy terv, mely a zsidó existenciáknak, már nem mondhatjuk épületét, hanem viskóját dönti, a zsidók — természetesen azok, kik érdekelve nincsenek — struccmódra hunyják be szemüket és nem akarják látni, hogy hit- és fajbeliek érdekeiről van szó. Ha valaki pedig mégis oly udvariatlan, figyelmüket erőszakkal ráirányítani, „hazafiasan és liberálisan“ válaszol-

ják, hogy nem szabad mindenből felekezeti kérdést csinálni, mintha a terv keletkezésénél a felekezeti kérdés fel sem merült volna és mintha szerte az országban, a gazdasági viszonyok, a zsidók nélkül is, nem felekezeti szempontok alapján jegecesednének ki. *Nekünk* nem szabad felekezeti szempontokat hangoztatni, de a választási törvénynek a pluralitási elv szerinti megalkotása ellen szabad volt, nemcsak pártai körökben, avval argumentálni, hogy ennek megvalósítása a zsidóknak kedvez. Mindig nekünk kell a felekezeti békét megmenteni, nekünk óvakodni a nemzeti erőik szétforgácsolásától, nekünk kell a nagy szempontok alapjára helyezkedni, nekünk, a hajszolt, üldözött, mindenütt károsított törpe minoritásnak kell „a szűkkeblű, korlátolt különérdekek” hangoztatásától óvakodni. Pedig erre is csak azt kellene felelnünk, amit a francia miniszter a halálbüntetés eltörlésének indítványára mondott: „que messieurs les assassins commencent: Kezdjék a gyilkos urak”.

Ezek a nagy problémák, amelyek a világosan látók előtt lépten-nyomon felötlenek. És ezeket meg nem oldja sem a kettős, sem az egységes szervezet és amint hatalmi kérdéseket filozofiai rendszerrel, akként gazdaságiakat vallási szervezettel nem lehet megoldani. Az ellenséget csak az övéhez hasonló fegyverekkel lehet legyőzni. Mit tegyen hát a magyar zsidóság? Ezuttal rá nem térünk, néhány mondatban ki sem fejthető. Csak arra akartunk figyelmeztetni, hogy az egyházi szervezet nem panacea a hazai zsidóság sebeire, hogy az igazi bajokat az meg nem gyógyítja és aki mégis azt állítja, vétkezik, mert oka lehet annak, hogy ha egyszer mégis megszületik a szervezet, köreinkre egy nagy csalódás köde nehezedik majd és oka annak, hogy reménykedtek, ahelyett, hogy cselekedtek volna.

Zsidó öntudat.

Irta: Dr. Frisch Ármin.

Zsidó intelligenciánk számban és erőben gyarapodik. A tudományok művelésében, az ismeretek előrevitelében mindenütt kiveszi a maga dicséretes részét és ha a tórának a zsidó néphez fűzött reményei közül egyik-másik még a megvalósulásra vár, az, hogy „mondani fogják: bizony bölcs és értelmes nép az a nagy nemzet” minden korban igaznak bizonyult. A világtörténet nem ismer olyan helyet és nem ismer olyan kort, amikor és ahol zsidók éltek, hogy szellemükkel, ténykedésükkel szemmel láthatólag ki nem váltak volna és ahol az illető nemzet szellemi és anyagi kincsei gyarapításában

a barátok dicsérete és az ellenségek gáncsolása egybehangzó lett volna a *zsidó faj tehetségének* kiemelésében.

A közfelfogásnak ezt a minden időben megnyilatkozó véleményét szeretnők zsidó intelligenciánk figyelmébe ajánlani és megkérdeznők tőle, gondolkozott-e már azon, hogy ennek, amint általánosan nevezik, *faji kiválóságnak* — ma nem úgy nevezzük, de itt vitatkozni nem akarunk — mi lehet a belső oka? Akik valaha történettel foglalkoztak, jól tudják, hogy a zsidó nép — ha nagyjában mint faj faji jellegét legjobban óvta is meg — az évszázadok folyamán mégis csak felszívott magába idegen népeket. A kereszténység keletkezése előtti és utáni századokban, amikor a vallási hozzátartozás a belső érzés és világszemlélet szerint változott, igen sok római és görög hozzánk csatlakozott és tudjuk azt is, hogy ugyanaz történt a középkorban. A faji elemekhez tehát hozzájárult még valami. S mindenestre az, ami a zsidó népnek sajátos jellemvonása volt: *az a gondolkodás, melyet a zsidó vallási irodalom teremtett; az az élet, mely ennek a gondolkodásnak a nyomán fakadt és azok az erkölcsi erők, melyeket ez az élet kiválasztott.*

Aki barátja az emberi haladásnak, akinek szíven fekszik, hogy az emberi közösség megtalálja az élet energiájának tényezőit, annak komolyan akarnia és törekednie kell, hogy az emberi közösség vallási eldifferenciálódásának az az alakulata, mely a zsidósághoz ki-domborodott, fennálljon és virágozzék. Annak a maga tudományos készségével be kell látnia, hogy ott, ahol a magasabb, egyetemesebb tudás és életmód iránt olyan kifejtett érzék nyilatkozik meg, mint a zsidó körökben, ott az alapigazságok és a világszemléletek a maguk helyességét, életrevalóságát és nélkülözhetetlenségét igazolták.

Ha mi, zsidók, még valljuk azt, hogy vallásunk tanításainak eszméi, gondolkodásának egyetemes iránya és erkölcsi megítélésének mértéke mindig olyan, hogy azok szemmel tartásával az emberi közösség harmonikus együttműködése jobbá és jobbá tehető; ha azt valljuk, hogy a mi irodalmunkon, intézményeinken nevelhető az emberi társadalom és tökéletesíthető: akkor a zsidóság magasabb etikai génusza elvárja tőlünk kötelességünk oly irányu teljesítését, hogy első sorban hűveinkben tudatossá tegyük azt az érzést, hogy a zsidó intelligencia erőgyarapodása, kitartása, munkakedve, a zsidók idő, tér, viszonyok és emberek teremtetten helyzetek nehézsége között, eredménye annak az atavisztikus és mára szervezetbe átment nevelésnek, melyet tőránk, irodalmunk és sajátos életünk teremtett. Gyárapítanunk kell a művelt történeti látás tényezőit azzal, hogy a viszonyokat és

társadalmi kialakulásokat ebben a megvilágításban mutatjuk be, amelyben mi azt évszázadok óta látjuk és hitrokonainkkal megismertetjük, hogy az önmaguk, környezetük javítása és életképessége összefügg azzal a gondolkodással, melyet a zsidó multnak ismerete, gondolkodásának megértése kisugározta.

Magasabb és általánosabb tekintetek elfoglalásánál nem kicsinyelhetjük azt a történeti munkát, melyet mi, zsidók, végeztünk az emberiség haladásának előbbrevitelében. A tizenötödik és tizenhatodik század tudományszeretete, az a törekvés, mely akkor vette kezdetét és abban állt, hogy a nemzetek egyénesejenek, hogy a földi osztóigazság egyenletesebben mérjék ki az emberek között, ismét csak abból fejlődött és öltött nagyobb mérveket, hogy a spanyol és olasz zsidók vallásbölcsezetének és bibliai magyarázatának ismerete önkénytelenül is hatást tett az akkori műveltebb társadalomra. S mindez nem történhetett volna meg, ha a zsidóban nem élt volna értékének az érzete, ha nem lett volna tudatában annak, hogy amit ő örökölt őseitől, az mégis csak a legalkalmasabb nevelője az emberi megnevesedésnek, a társadalmi erények növelésének, az együttélés tényezői gyarapításának.

Zsidó öntudatot vigyünk be intelligenciánkba. Érezze kiki, miben nyilatkozik meg a zsidósága, mi értéke van az ő zsidóságának és a belső intellektuális és érzésszerű erejével kapcsolódjék be abba a szellemi közösségbe, melynek fentartására mi magunkat hivatottaknak érezzük. Tartsa kötelességének, a köz szempontjából, a zsidósághoz való tartozását és érezze, hogy itt egy külön területen olyan munka folyik, melynek mindenki látja értékét. Hogy amikor kapcsolatot keres az eszme és az élet között, lássa, hogy a zsidóság vallási eszmemenete semmiféle dissonanciát nem teremt az ő etikai gondolkodásában és lássa, hogy etikai törekvéseiben, egyetemes emberi érzésében tápláló forrást talál azoknak a gondolatoknak a részére, melyeknek megvalósulását szükségesnek látja.

Ne gondolja senki, hogy a mai kor természettudományi nevelése már teljesen alkalmatlanná vált az olyan problémák felvetésére, aminőket a vallási irodalom fejteget és hogy az intelligens ember elméje már nem köthető le az olyan kérdésekkel, aminők az ó- és középkor agyvelőit megterhelték. Ha a zsidó irodalom termékein végig megyünk, meglátjuk, hogy az itt feszegetett témák, örök témái az embernek a földi életével törődő igyekezetének. Ettől kár lesz előre megijedni. Ha vallásunk ismerete intelligenciánkban csak azt a tudatot váltja ki, hogy a zsidó életbe való elmélyedésével fogalmai a vallás-

ról és annak törekvéseiről megváltoztak és ha látja, hogy a vallásos életet és érzést igenis lehet úgy formálni, hogy a felekezethez való tartozás érzete nagyon erős talaj, amelyen állva szószólói és zászlóvivői lehetünk a nemzeti és egyéb emberi érdekeknek, akkor a vallásos emberek munkássága és életmódja egy-egy hatalmas tényezőjévé válna annak az összeforrasztó érzésnek, mely arra törekszik, hogy a bajokat csökkentstük és az örömöket gyarapítsuk.

Talán ha majd intelligenciánk nem fog attól félni, hogy gondolkodására rásütik a zsidó bélyeget, ha az igazságok megteremtésének vágya erősebb lesz benne, mint az a félelme, hogy a zsidó gyökerekből való táplálkozással valami elvadult sivatagalaknak tekintik, akkor ezen a téren is javulás állhat be. Most csak arra szeretnénk reáutalni, hogy a tudomány műhelyeiben és éppen a keresztény teológiai egyetemeken már nem hangzik idegenül és nem exotikusan az a vélemény, hogy a vallási érzés és gondolkodásnak az emberiség haladásába való bekapcsolással a gombolást egészen újból kell kezdeni és abba az irányba terelni az emberi gondolkodást, amelybe a zsidóság terelte. A farizeusok már tudományképesek. Azt hisszük, nem kell soká várnunk és a zsidó élet paedagogiája is helyesnek bizonyul be. Nekünk azonban szégyenünkre válik, hogy a mi öntudatunkba mások viszik be.

Szervezkedési kísérletek Ausztriában.

Irta : Dr. Goldschmied Lipót (Prossnitz).

Sem ambicióm, sem jogom nincs hozzá, hogy magamat abba a nagylontosságu kérdésbe beleártsam, valjon egységes vagy kettős szervezet felel-e meg jobban a magyar zsidóság viszonyainak. Mégis azt hiszem, hogy az osztrák zsidók szervezeti kísérleteinek meddő volta talán kinyitja az egységes szervezet egyik másik bajvivójának a szemét, ha az még nem tompult el annyira, hogy a szomszéd hibáiból sem tud okulni, kárán tanulni. Ámbár az 1890 márc. 21-iki törvény a Lajtán tul lehetetlenné teszi a hitközségek különválását, mégsem sikerült a felekezeti élet szerte ágazó árnyalatait az egységes szervezet számára megnyerni. Tátongó úrt rozoga hiddal áthidalni nem is annyira vakmerő, mint hiu kísérlet, hisz úgy sincs a ki rámenne.

De kezdjük az elején.

Hosszas vajudás után 1908 április 27-én Bécsben összetült az

osztrák zsidó hitközségek gyülekezete. A megjelentek száma nem volt ugyan impozáns, hanem egy kis jóakarattal mégis az osztrák zsidóság képviselőtét üdvözölhette ebben a gyűlésben az, a kiből még van némi optimizmus. Hosszas vitatkozás után egy bizottságot küldtek ki, melynek feladata volt egy törvényjavaslatot kidolgozni, melyet mint az osztrák zsidóság véleménynyilvánítását a kormánynak akartak beterjeszteni, hogy ez a törvényhozás útján szentesítse ezt a javaslatot, mint az osztrák zsidóság törvényileg megszabott szervezetét. A troppai hitközség elnöke szövegezte meg a javaslatot, melynek tárgyalására 1909 május 4-ére egy újabb hitközségi gyülekezetet hívott össze Stern Alfréd dr., a bécsi hitk. elnöke. Ez a nagy dobszóval összehívott gyűlés azonban eredménytelenül ment széjjel, a mi senkit sem lepett meg, mert hisz előrelátható volt. Az újszülött két szervi hibával megáldva látott napvilágot, melyeknek egyike is elég lett volna a gyenge életmécset eloltani. Mindenekelőtt azért, mert a szerkesztő bizottság „főleg arra ügyelt, hogy a javaslatban ne legyen olyas valami, a mi a különböző felekezeti és politikai árnyalatokat a csatlakozástól visszatarthatná.” A ki sokat markol, keveset fog, mondja a közmondás és így nem csoda, ha ez a javaslat, mely mindenkinek akart valamit nyújtani, végre senkinek sem nyújtott semmit.

Eltekintve attól, hogy a galíciai zsidóknak minden centralizmustól irtózó federalisztikus hajlama sanda szemmel néz minden oly kísérletet, melynek birodalmi színezete van, a kelet és nyugat közti nagy ellentétet nem helyesen becsülték be azok, a kik a javaslatot megszerkesztették. Szánalmas mosolyt kelt a javaslattal együtt szétküldött meghívó ama passusa, mely az orthodox irányt azzal akarja megbékíteni, hogy a rabbiknak „megfelelő” képviselőt biztosít.

Vegyük szemügyre ezt a „megfelelő képviselőt” és megtaláljuk azt a másik szervi hibát, mely a terv megvalósulását megghiúsította. Valóságos horror rabbinicus vezeti a terv szerzőjét. Minden áron el akarja kerülni azt, hogy a zsidó klerikalizmus férge belekerüljön a szervezet gyenge plántájába. Nem is volt a szerkesztő bizottságnak a bécsi főrabbin kívül egyetlenegy rabbi tagja sem és a referens, a már említett troppai elnök, rabbiellenes álláspontját azzal támogatta, hogy a múlt szervezeteiben a rabbikar sehol sem volt képviselve! Ilyen történelmi monstrumot követhet el valaki a zsidóság képviselőtétének gyűlésében és nem akadott senki, a ki a tudós elnöknek odatartotta volna például a Napoleon által kinevezett synhedrint, melynek 71 tagja közül 45 a rabbikarból került ki.

Ezen rabbiellenes szellem uralkodik a szervezeti javaslat minden

részletében. Három egymás feletti közeget vesz a tervezet kilátásba. A tartományi, a birodalmi szervezetet és a legfelsőbb tanácsot.

Tartományi szervezet 8 volt kilátásba véve. A tartományi gyűlés tagjait a hitközségek választják úgy, hogy a legalább 100 adófizetővel bíró hitközség egy képviselőt küld, a nagyobb hitközségek pedig minden 300 adózó után egy-egy képviselőt választanak. Így például egy felületes becslés szerint Csehország nagyközségei legalább 60 képviselőt választhatnak, eltekintve a kis községektől, melyek együtt választanak 100 adózó után egy képviselőt. Rabbi tagja a gyűlésnek csak egy lehet, az, kit a gyűlés helyén levő hitközség biz meg rabbijai közül ezzel a tisztséggel. De hát mindazt, a mi a tartománygyűlés hatáskörébe tartozik, meg lehet csinálni rabbi nélkül is, hisz azt tartja a német közmondás „wem Gott giebt ein Amt, dem giebt er auch Verstand“, és így, ha biztosan nem sokat használt, talán nem is sokat ártott volna a tartománygyűlésnek illetén volta.

Másképp áll azonban a dolog a birodalmi szervezetnél, melynek hatáskörébe minden beletartozik, a mi a zsidóság bel- és küléletében szerepet játszik. Ő tesz a kormánynál javaslatot minden oly kérdésben, mely a zsidóság nyilvános jogviszonyaira vonatkozik, ő kérhet megtorlást ezeknek megsértése ellen. A rabbtól kezdve a templomszolgaig ő szabja meg a jelöltek teológiai és egyéb képzettségi fokát, ő állít fel, tart el és szervez rabbi, tanító és hivatalnokokat képzőintézeteket. Ő dolgozza ki a hivatalnokok fizetési normáit és gondoskodik azoknak nyugdíjáról, mely az állami hivatalnokok mintájára szervezendő. Ezen birodalmi szervezetnek 50 világi és 8 rabbi tagja legyen. Elképzelhető, mily irigysre méltó helyzete lesz annak a 8 rabbinak, a kik több mint hatszoros többséggel állanak szemben, a mely a teológiához nem sokat ért ugyan, de mégis rendithetetlen fálanxot képezne minden oly javaslattal szemben, mely a rabbik részéről jönne és a mely már csak azért is a klerikalizmus gyanuja alatt állana. Már pedig az ily gyanu nagyon veszélyes. Mert hogy mi mindent minősítenek itt Ausztriában klerikalizmusnak, arról köteteket lehetne írni. Az egykori német szabadelvű pártból — mely ma már csak német — kinnrekedt szabadelvű (értsd zsidó) politikusok az ő bölcsességüket most a zsidó hitközségek bolgogítására fordítják és itt ütik agyon a klerikalizmus szélmalinát, melynek óriásaival odakünn a rideg valóságban nem tudtak megbirkózni.

A legfelsőbb tanács, az ugynevezett „Oberrat“ terve az egész eszme kivihetetlenségét kézzelfoghatóan illusztrálja. Ennek öt tagja van. Négyet a birodalmi szervezet nevez ki tagjai köréből, az ötödik

egy, a bécsi szervezet által e célra kiküldött rabbi. Ez a fórum a zsidóság jogainak hivatott védője. Minden, a zsidóságot érdeklő kérdésben ő dönt véglegesen, ő hagyja jóvá vagy veti el a tartományok szervezetének döntéseit. Ő szentesíti a hitoktatás terveit és a hitoktatók képesítését, ő tesz jelentést a birodalmi szervezetnél a zsidó felekezet minden fontosabb mozzanatáról, úgy kulturális, mint gazdasági kérdésben. Végül ő terjeszt javaslatokat a birodalmi szervezet nagygyűlése elé, melynek határozatait ugyancsak ő foganatosítja. Elnöke egyszersmind a birodalmi szervezet elnöke is, ő képviseli a zsidóságot kifelé, egyszerűen ő az osztrák zsidóság pápája.

Az infallibilitást egyelőre nem vindikálta magának az Oberrat, de talán csak azért, mert belátta, hogy az Oberrat elé kerülő kérdések nagyobb része olyan természetű, hogy megoldásuk teológiai és paedagógiai képzettséget tételez fel. E célból kilátásba vette, hogy elvi jelentőségű fontos kérdéseknél rabbikat és egyéb szakférfiakat hív meg gyűléseire. Az elvileg kizárt rabbik, a kiktől alaposan purifikálták a szervezet minden egyéb rétegét, itt hirtelen, mint dei ex machina feltűnnek, hogy ama kérdésekben, melyeknek megoldására ők, és csakis ők vannak hivatva, tanácsot adjanak a hétszer bölcseknek, a kik nem tudják ugyan, hogy mi a zsidóság lényege, hanem tudják és csak egyedül tudják, hogy miként kell azt szervezni. De ha leplezetlenül akarjuk nézetünket erről a hihetetlen naivitású szervezeti javaslatról elmondani, akkor nyugodtan állíthatjuk, hogy jó ügyet soha ily rosszul nem képviseltek még. A ki a zsidó viszonyokat csak felületesen is ismeri, az tudja, hogy a galíciai orthodox és chaszidikus községeket a nyugat mértékével mérni nem lehet. Ott, ahol a rabbi képezi még a zsidó élet gócpontját, ahol a „hóraah,“ a tanítás tőle indul ki, ott merényletnek nézik az ilyen szervezkedést, oly merényletnek, mely a zsidóság ellen van irányítva. Galicia ellenzésén szenvedett ez a rozoga törvénytábla hajótörést és az, aki nem az antiklerikalizmus szemüvegén át látja a viszonyokat, bátran oda-mondhatja a galíciai zsidóknak, „jejasér kóchascho sesibbarto.“ „Köszönet, hogy eltörted.“ Mert Ausztriában, ahol kettős szervezet törvényesen ki van zárva, az egységes szervezetet nem úgy csinálják meg, hogy elvből kizárják belőle a rabbikat, vagy egy olyan statisztai szerepet juttatnak nekik, a melyet önérzetes ember sértődéssel utasít vissza, nem úgy, hogy a zsidóság szolgálatában álló erőket szétforgácsolják, hanem úgy, hogy mindent egyesítenek a nagy cél elérésére. Jogképzettség még nem képez minősítési bizonyítványt a zsidó szervezet megalkotására, mert a jogtudománnyal is úgy vagyunk, mint

a kardheggyel, melyről Thiers mondotta, hogy azzal mindent meg lehet csinálni, csak ráülni nem lehet. Ilyen jogalkotásra a zsidóság szervezete nem ültethető. Érezte ezt Stern dr. bécsi hitk. elnök is, aki a gyűlés meghívójában ezt a szervi hibát azzal akarta jóvá tenni, hogy aláhuzta azt a passzust, hogy hisz az orthodox községeknek hatalmukban áll az ő bizalmi férfiakat beküldeni képviselőként a szervezetbe. Csakhogy az orthodoxia még így sem ment lépre és így végződött aztán az osztrák zsidóság szervezkedési kísérletének ez a fejezete akként, hogy parturiunt montes, nascitur ridiculus mus

Hogy miféle tanulságot vonhat le ebből a magyar zsidóság, melyben a kettős szervezetnek törvény nem állja útját, azt kifejtennem felesleges. Csak azt akarom végezetül mondani „discite moniti.”

A zsidó felekezet az állami költségvetésben.

Az 1912. évre megállapított állami költségvetés sem szünteti meg azokat a sérelmeket, melyeket a zsidó felekezet már oly régen panaszol, habár nem tagadható, hogy némi javulás tapasztalható. Ugyanis 135.000 koronával nagyobb az összeg, mely felekezetünknek tavalyhoz képest jut, még pedig „*az izr. vallásuak egyházának segélyezésére*” címen a tavalyi 120.000 korona helyett 240.000 kor., *az országos izr. iskolaalap segélyezésére* 50.000 kor. helyett 60.000 kor. és *a lelkesi jövedelem kiegészítésére* 5000 koronával több. Csakhogy mily messze állunk még e javulással is az 1848:XX. t.-c. intencióitól, sőt a többi felekezetekkel szemben jelenleg is gyakorolt méltányosságtól? Mert tudni kell, hogy az állam a felekezetekkel szemben nem mondható szűkkeblűnek, amennyiben a tisztán egyházi intézményeket — iskolák szubvencionálásától eltekintve — tizenegy millió koronával támogatja.

Menthető volna még a zsidó felekezettel szemben tanusított méltánytalanság, ha a zsidó hitközségek kevésbbé szorulnának támogatásra, mint a többiek, pedig a tényállás ép az ellenkezőjét tanúsítja. Az egyes zsidó hitközségeket, csekély kivételektől eltekintve, aránylag csekély számu hívők alkotják és a vallás — már hiába, ez természetéből folyik — „drága vallás”. És hiába okolják a felekezetünkkel szemben gyakorolt mostohaságért a szervezet hiányát. Ez abszolúte nincs összefüggésben vele, mert amint a nem szervezett felekezetnek 240.000 koronát lehet adni, akép lehetne annak többszörösét is, ha az illetékes tényezőkben megvolna a jóakarát vagy helyesebben az igazságérzet, de hát velünk szemben a morál más tekintetekben is hallgat.

Reflexiók.

Irja : Kritikus.

A kecskeméti zsidótemplom.

Ugylátszik, hogy a földrengés, mint elemi csapás, eljátszotta nálunk minden hitelét. Ártott renoméjának a közelség, amelyben mi magunk észlelhetjük. Mintha eloszlottak volna mind ama félelmetes képzetek, melyek a messzinai, kalabriai stb. borzalmas rengések alkalmával megfagyasztották bennünk a vért. Csak így érthető, hogy amidőn Kecskemet városát oly nagyon sajnáltuk, áldozatokat nem voltunk hajlandók érdekében hozni. Hogy pedig mi zsidók, „páratlanul áldozatkész magyar zsidók“, a részvétlenség és indolencia tekintetében egészen pompásan beleilleszkedünk közviszonyainkba, azt fényesen beigazolta az a 30000 korona, melyet a negyedmilliós zsidótemplom felépítésére ügyyel-bajjal összeadtunk.

Csak az a kár, hogy a „kecskeméti bizottságon“, az „országos irodán“ és a „pesti izr. hitközségen“ kívül más protektorok nem vetették még latba befolyásaikat. Mert ha még néhány ajánlót sikerült volna toborozni, egybegyült volna az a 30000 korona anélkül, hogy a „páratlanul áldozatkész magyar zsidóknak“ is a zsebükbe kellett volna nyulni. Hisz a 30000 korona fele úgy is egyedül a pesti hitközségtől telt ki.

Talán igaz, hogy a kecskemétiiek a maguk erejéből is feltudnák újra építeni rombadőlt templomukat. Lehetséges, hogy eme elszomorító előzmények után leszállítják igényeiket és szerényebb hajlékot emelnek az Urnak. Egy azonban bizonyos, hogy szolidaritásunkat ma már csak azok dicsérhetik, kik lerántani akarnak bennünket.

*

János tanítvány.

Erdős Renée darabját nem fogadta el a nemzeti színház. Tomcsányi páter és Kanter prelátus, mint dramaturgok, nem engedték a darab színrehozatalát. Jól teszik. A színpad kápráztató világossága nagyon intenzív ahhoz, hogy a kath. templom sötétségéhez szokott alakjai ott megjelenhessenek. Nem ujság ez. Tudja is mindenki Erdős Renéeen kívül, kinek egy egész világot kellett előbb odadobnia magától, szülőt és testvért meggyaláznia, míg tudatára ébredt annak, hogy az egyszer alkalmatlan helyen kopogtatott lantjával.

Finom velinpapíron adta át a Szent István Társulat, az egyedül üdvözítő egyházhoz megtért poétanő első szent kísérleteit tartalmazó „Aranyvedrét“ az örök ismeretlenségnek. Renée önagysága ugylátszik

azonban kikiváncozott a poros könyvespolcra az eleven, lüktető életbe, de nagy sötétségében ott felejtette saruit az örök város templomai egyikének előcsarnokában. S ime már is ráhágtak lábára. . . Őnagysága feljajdult ugyan nagy fájdalmában, de nem lesz vigasztalhatatlan míg más vallás is van még e világon. S ha majdan . . . a pápa és egyházi fejedelmek Jeruzsálemba teszik át székhelyüket, talán még viszontláthatjuk Regina Őnagyságát „Zion“-ban.

Liszt Ferenc a zsidókról.

Nagy emberek ítéletének értékét mai nap már csak bakfisek és reményteljes muzsafiak szokták tulbecsülni. Az emberiség többi része már elég józan annak belátására, hogy a genie intuitio látása is rendszerint csak azokban a megnyilatkozási körökben jelentkezik, amelyekre az ő lelki egyénisége éppen kifinomult. A nagy szobrásznak nem kell nagy emberismerőnek lenni, a zenei világ hatalmasainak nem a társadalmi kapcsolatok hajszálfinom szövetébe belelátni. Ha tehát tekintéllyel nem is, de bizonyos érdekességgel mégis bírnak az ily ítéletek, talán nem annyira a megítéltek-, mint a megítélőre nézve.

A századik születési évfordulója alkalmából újra aktuálissá lett *Liszt Ferenc* véleményéről a zsidókat illetőleg is csupán ezen szempontból emlékezünk meg. A páratlan tökéletességű zongoraművész, a — különböző értékelés szerint — halhatatlan vagy csak kiváló zeneszerző nem köteles a zsidó kérdésbe mélyebben belelátni, a zsidók jellemének összetételét jobban felismerni, mint mások. Ítéletének nagy objektív értéket nem tulajdonítunk, de sokakat bizonyára érdekel, hogyan vélekedett Liszt Ferenc a zsidókról?

Liszt maga módot nyújtott rá, hogy e kérdésre feleljünk, amennyiben „A cigányokról és zenéjükéről Magyarországon“ címen írt munkájában egy több oldalas fejezetet szán nekik. Hogyan jutott említésükhöz? A cigányok és a zsidók egy közös vonása: hogy nem ősi hazájukban, hanem szétszórva élnek idegen nemzetek közt, vezette e kitéréshez. Amit pedig a zsidókról mond, az meglep azok történetének ismerete által, egyébként régi, banális, gáncsokban és dicséreteken is tulzó állítások, poétikusabb, romantikusabb formában való felujtása. Szerinte, „a zsidók szemében szent feladatot, dicső művet képez, az ellenséget gyengíteni, kisebbiteni, fogyasztani, ők Isten népe, tehát az ő ellenségeik Isten ellenségei. Hogy ellenségeiknek ártassanak, eszüket fejlesztették és élesztették oly kizárólagossággal,

hogy fizikai erejüket elhanyagolták és meg sem kísérelték, hogy testük szegénységét megjavítsák.*

Szerint minden zsidó egy tragikus hős, egy-egy Coriolanus, ki egyébre sem gondol, minthogy boszút álljon a keresztény népeken, amiért régi hazájától, Palesztinától megfosztották. „Igaz — mondja — az izraelitákkal a XIX. század közepéig úgy bántak, mint egy átok sujtotta nemzettel: patakszámmra öntöttek rá gyalázatot, megszegyenitést, sértést. De visszafizették a gyalázatot gyűlölettel, a sértést duzzogással, a megszegyenitést gonosszal, a fájdalmat boszuval. A keresztény civilizációtól nyert helyet elfoglalták, de fentartották maguknak, hogy azt a szerencsétlenség és nyomor tüzhelyévé változtassák stb.“

Egy rögeszme magyarázza meg Lisztnek egész felfogását a zsidókról, az, hogy valamennyi zsidó minden pillanatban várja a Messiást, ki visszavezeti Palesztinába, tehát folyton érzi, hogy neki a népek közt csak ideiglenes a tartózkodása, azért egyeniségét nem is akarja, nem is tudja kifejleszteni, igazi lényét nem is akarja elárulni és azért a művészetben nem is alkothatnak valóban nagyszerűt. „Soha sem akarnak semmit sem elbeszélni páratlan szorongattatásaikról, sem véghetetlen szenvedéseikről, határtalan bánatukról, visszafojtott fenyegetéseikről, szent ígéreteikről, jövő kilátásaikról, várt dicsőségeikről, Jehovába vetett hitükről, bizonyosságukról, hogy a Sinaj és Horeb-hegyet viszont fogják látni és ismét bevonulnak a 12 törzs országába, hogy megcsókolják az áldott földet és örömkönnyeiket vegyítsék a Kidron folyó vizével, ujjongásukat a libanoni sas kiáltásával és újból birják Jeruzsálemet — a nagy, a szent Jeruzsálemet! Mindezekből semmi művészetben sem örököltetek meg semmit, mi a „pogányokat“ hitük mysteriumairól, amelyeket sardonicus, gunyolódó tekintetünk elől oly féltékenyen elzárnak, felvilágosíthatta volna. Sem architecturát, sem festészetet, sem zenét, sem énekeket, sem költeményeket nem hoztak létre, amelyek kitérték volna legbensőbb érzését ezen embereknek, kiknek hitük ércz, élményük emberfölötti és csodás és komor napjaikat is más előtt láthatatlan fénnel vonja be és ami *nemzetinek* volna tekinthető.“**

Megjegyezzük, hogy Liszt ezen szemrehányása, hogy a zsidó művészek lelkük megnyilatkozásában hiába keresi a zsidó nemzeti jelleget, a legutolsó időig nem volt jogosulatlan, ujabban azonban kijegecedik egy művészi jelleg, melyet különösen a festészetben

* 22. l. Idézve a német kiadás után. Breitkopf u. Härtel. Leipzig 1883.

** i. h. 41. l.

zsidó nemzetinek neveznek, ami p. o. a nemrég elhalt Izraels műveire is rányomja sajátos bélyegét.

Szemrehányja a zsidóságnak, hogy a zenei művészet terén még csak meg sem kísérelték más utakon járni, mint a keresztények, az ő módszereiktől megszabadulni, más érzéseket kifejezni, más hurokat megpendíteni, mint ők. Azt állítja, hogy *Meyerbeer* nem tett egyebet mint hogy az olasz iskolát a némettel kombinálta, de nem érte utól sem *Rossini* melodikus vervét, sem *Beethoven* mélységét. *Mendelssohn* sem más, mint *Händel*.*

„Csak egyszer éreztük — mondja — mintegy sejtelmesen látva és hallva, mi lehetne egy zsidó művészetből, ha az izraeliták új, ázsiai geniejük által alkotott formákban nyilvánítanák fantáziájuk és álmaik teljes pompáját.“ Bécsben hallotta *Sulzert* és Liszt a stílusának sajátos tulzásaival dicsőíti őt és kórusát“. Ritkán voltunk oly mélyen meghatva, úgy megrendülve, hogy lelkünk magukat ellentállás nélkül az áhítatnak és részvételnak odaadta volna, mint azon az estén, mikor ezer gyertya fényénél idegenszerű kórus hangzott körülünk és — folytatja — aszerint, mint a héber szavak kiejtettek, mintha komor virágok leváltak volna szirmaikról, hogy mint hangzó levelek és csengő kelyhek vesznének el a levegőben. A levegő a hallásnak úgy tetszett, mintha meggyuladt volna. Forró gomolyokat, izzó levegőt, meggyuladt gőzöket érezt, míg szemünk előtt minden békés és csendes volt és az anyagi atmoszfära derült és nyugodt maradt . . . Azon pillanatban, mintha a zoltárok lángoló szellemekként lebegtek volna felettünk, mintha szárnyas cherubok felhői vonultak volna végig az ürben. Ujjongva lelkesedéstől, emelkedettségtől és égi üdvötlől a felséges stanzák elébünk tárták Abel Noch, Melcheszedek és Ezsaiás istenének dicsőségét . . .

Ilyen dithyrambusokban zeng a művész a bécsi templom és kántorának zenéjéről és ha sokat kell is leszámítanunk a stílus modora, hogy nem mondjuk modorossága javára, bizonyos, hogy nagy hatást tehetett rá.

Ujabbán azt hangoztatják**, hogy Liszt könyvének éppen a zsidókra vonatkozó része nem tőle, hanem Wittgenstein hercegnőtől származik. Feltűnő volna, hogy a hercegnő annyira magáévá tudta volna tenni a Liszt stílusát, mert ez a fejezet nem üt el a többitől. De még ha úgy lett volna is, az ezen szakaszban kifejezett eszmék nem állhattak ellentétben Liszt felfogásával, különben fel nem tételezhetők, hogy engedte volna őket sajátjaként közzétenni.

* 48. l.

** Kiapp: Fr. Liszt, zweite Auflage Berlin, 1911.

Elsárgult levelekből.

Írta: Dr. Weisz Miksa.

Nemcsak a könyveknek, hanem a leveleknek is meg van a maguk sorsa. A bécsi udvari archivumban egy csomó levélre bukkantak, melyek tartalmuknál fogva teljesen elűtnek ama iratoktól, melyeket rendszerint arra méltatnak, hogy császári archivumokban őrizték örök időken át. Egyszerű zsidó emberek levelei azok, melyek a vak véletlennek köszönhetik, hogy a levelek rendes sorsától megmeneküljenek.

Egy és ugyanazon napon indult el egy csomó levél Prágából; aggódó szülő írta gyermekének, rokon a távolban élő rokonnak, jó barát a barátinak, segélyért szoruló a bőkezű maccenasnak. 1619 november 22-én írták e leveleket Prágában, a borítékokon biztosították a levéltilok szentségét azzal a szokott formulával, mely *Rabbénu Gérsóm Meór hagóla* ismert rendeletére hivatkozik. Kedvező alkalom is volt, magánemberek utaztak Prágából Bécsbe, azoknak megbízható kezébe adták a leveleket, hogy eljuttassák azokat rendeltetési helyükre, de a végzet másképp akarta. Háborus idők jártak, nagy vallásháború volt kitörőfélben. A harmincéves háború elején főleg Csehországban nagyobb forrongás volt és a bécsi udvar kémei Argus szemekkel vigyáztak az onnan érkező levelekre. Természetes, hogy a zsidó levelekre nemkülönben. Hiszen a zsidóknak nemzetközi összeköttetései voltak. Idegen országokban, egymástól távol lakók is testvéreknek érezték és vallották magukat, érthető tehát a gyanu, hogy a zsidó, ki rendesen jól értesült volt, nem akarja-e testvéreit is értesíteni. Az idegen írás is, mely másoknak hűt pecséttel lezárt könyv, kedvezhetett az esetleges árulásnak. Nem csoda tehát, hogy az önkéntes levélhordó megmotozásánál előkerült leveleket elkobozták, hogy nagy államtitkokat keressenek bennük. A levelek küldői pedig hiába várták a választ, a levelek biztos helyre kerültek. Titkokat ugyan nem találtak bennük, de megőrizték őket és a levéltár egyik zugában vonta be őket a pókháló, míg kutatók történeti érzéke napvilágra nem hozta azokat.

Landau Alfréd és *Wachstein* Bernát,* a bécsi hitközség történeti bizottságának megbízásából mintaszerű kiadásban közléte: ték

* Jüdische Privatbriefe aus dem Jahre 1619. Nach den Originalen des k. u. k. Hof- und Staatsarchivs im Auftrage der historischen Kommission der israelitischen Kultusgemeinde in Wien herausgegeben . . . Wien, Braumüller. 1911. 8° XLIX+133+60. o. nyolc fénynyomatos táblával és Nachtrag . . . u. o. 6. oldal.

ezen, a zsidó kulturtörténetre igen nagy beccsel bíró leveleket. A felejtethetetlen *Kaufmann* Dávid által kiásott emlékiraton kívül, mely *Glückele von Hameln* nevéhez fűződik, ezen levelek is érdekes forrását képezik a zsidók gondolkozásának, viszonyainak és belső életének a tizenhetedik században. Külső eseményeken kívül, amelyekről a levelek természetesen megemlékeznek és amelyek közlése sajtónélküli időben igen kíváncsias volt, a községi és családi élet intim köreibbe világítanak ezen irások. Házassági kérdések, segélyt illető követelések — nem kérések, ami szinte jellemző a zsidóra —, pénzületek, oktatási kérdések és más effélék tárgyaltnak a levelekben. Nem kisebb ember, mint *Heller* Jomtov Lipmann, a *Toszaft* Jom Tov ünnepelt szerzője, egyszerű, héber idézetek nélküli levélben, amelyek különben a legnagyobb *ám-háárecz* levelében csak úgy hemzsegnek, aggódva érdeklődik leánya házassága iránt. Egy másik apa keserű szemrehányással illeti Bécsben lakó fiát, ki ott megnősült, hogy már a *miskelnra* (miskól = suly = kereskedni) adta magát, pedig az apósa megigérte, hogy néhány évig taníttatja majd. Jellemző „a diákok nemzetére”. Szívhez szóló szavakkal inti a fiát, hogy mélyedjen el a talmudba, ráér még kereskedni. Egyáltalán óriási tisztelettel viseltetnek a tudós iránt, a legnagyobb reverenciával emlékeznek meg a *talmid cháchámról*, még távollétében is tisztelettel Rábbinak írják, saját vérrokonai is annak titulálják.

A levelek stílusa bizonyos tekintetben sablonos. A kiadók igen érdekes bevezetésükben rámutatnak ezen sablonra és a magánlevelek történeti fejlődését bemutatják. Nagy irodalma van ezen levélmintáknak. Főleg olasz rabbik jeleskedtek *Briefstellerek* szerkesztésében. *Juda de Modena* leveleit *Blau* Lajos tette közé mintaszerű editiójában; a *Kaufmann*-könyvtár is tartalmaz számos idevágó kéziratot.

Érdekes a 43. és 44. levél, mely hivatalos színezetű, a prágai község titkárja írja ezt a bécsi hitközségnek fogoly kiváltási ügyben; ezek a gyűjtemény hivatalos levelei, a többi mind magánlevél. Nyelvezetük a jargon, telítve héber idézetekkel, ritkán tiszta héber nyelvűek. A prágai zsidó hitközség lakói nyelvét lehetne belőlük rekonstruálni. Sajátos dialektusukhoz a kiadók igen hasznos glossáriumot készítettek, mely nyelvészeti szempontból is rendkívül becses. A 28. és 29. levél titokírással volt írva, az alef béth bizonyos permutációja alapján, melynek kulcsát *Berkovicz* dr. és *Müller* D. H. ismert orientalista találták meg; házassági ajánlatról szólnak, kellő diszkrécióról kellett tehát gondoskodni. A szerzők igen nagy gonddal dolgoztak e munkán, melynek szép kiállítása is mintaszerű. Nagy mértékben kiérde-

melték mindazok háláját, kik a zsidó történet iránt kegyelettel viselkednek. Nagy hála illeti a bécsi hitközség történelmi bizottságát is, mely már több publikációval gazdagította a zsidó irodalmat. (*Goldmann* A. dr.: *Das Judenbuch der Scheffstrasse zu Wien 1380—1420*; *Schwarz* I. dr.: *Das Wiener Ghetto, seine Häuser und seine Bewohner*; *Husserl* S.: *Gründungsgeschichte des Stadt-Tempels der isr. Kultusgemeinde Wien.*)

A mi hitközségünk is nagy szolgálatot tehetne a tudománynak, ha hasonló törekvéseket támogatna. Hiszen oly gyérek forrásaink és oly nehezen hozzáférhetők a magános kutatónak, hogy az többnyire a nagy nehézségektől megrettenve, félreállni kénytelen. Méltó volna községünkhez, ha egy ilyen történelmi bizottsága felkeltené a történelmi tudatot hazai zsidóságunk multja iránt.

Egyesületi ügyek.

Az Izr. Hitközségi Tisztviselők és Alkalmazottak Egyesületének előljárósága f. é. október hó 11-én tartott *Weiszbürg* Gyula dr. elnökelete alatt előljárósági ülést, melyen nemcsak fővárosi, hanem vidéki tagjai is részt vettek. Az ülés nevezetesebb mozzanatait a következőkben közöljük:

Napirend előtt elnök sajnálattal jelenti be az Egyesület első veszteségeit, amennyiben tagjai *Kirschbaum* Ábrahám és *Sonntag* Mór, kik az Egyesület iránt oly nagy érdeklődéssel viselkedtek, elhunytak. Az előljáróság részvétét jegyzőkönyvbe iktatta. *Weismann* Noe alelnök, ugyancsak napirend előtt, sajnálatának ad kifejezést, hogy megválasztása óta nem volt alkalma az egyesület ügyeit szolgálni és igéri, hogy teljes erejével odahat, hogy az egyesület nagy céljai megvalósuljanak.

Galambos Jenő titkár jelentést tesz a taglétszámról, valamint arról, hogy a f. é. június hó 27-iki ülés határozata értelmében az összes tagokhoz felhívás küldetett gyűjtőívvel, úgy rendes, alapító, pártoló tagok, valamint adományok gyűjtésére. A gyűjtőívek azonban csekély kivételtől eltekintve még nem érkeztek vissza, úgy hogy az eredményről még nincs képünk.

Gombos Ignác pénztáros jelentést tesz a banknál eddig befolyt összegekről és az előljáróság a jelentés kapcsán köszönetet szavaz az elnöknek, valamint *Blücher* József, *Galambos* Jenő, *Fenyő* József, *Kohn* József (Bács-Szent-Tamás), *Krausz* Jakab és *Rosenzweig* Lipót (Abony) tagoknak eddig megejtett gyűjtéseikért.

Elnök javaslatára az előjáróság állásnélküli vagy rendkívüli körülmények folytán egyébként segélyre szoruló tagok támogatására, a választmány jóváhagyásának reményében, még a f. évben kiosztható 400 koronát szavaz meg és ebből egy tagnak, ki ily irányu kérelmet már kifejezett, 50 K-át megszavazott. Akik ily támogatásra szorúlnak, küldjék be kérvényüket. Evvel kapcsolatban az előjáróság egy tervezet kidolgozását határozta el, mi módon lehetne addig is, míg a nyugdíjintézet meg nem alkottatik, *elhalt tagok özvegyeinek és árváinak egy előre megállapított összeget biztosítani.*

Krausz Jakab egy sérelmet tett szóra, melyet egy hitközségi tisztviselő állítólag szenvedett és óhajtandónak tartaná, hogy az egyesület elnöksége közbelépjen. Az előjáróság az ügygel nem kíván foglalkozni, minthogy a sérelmet szenvedett részéről panasz vagy ily irányu óhaj kifejezve nem lett.

Körlevél a hitközségekhez. Különböző körülmények miatt az előjáróság mindeddig nem értesítette a hitközségeket megalakulásáról. Az utolsó napokban ez is megtörtént, amennyiben az elnökség következő körlevele ment a hitközségekhez :

Nagytekintetű Elnökség !

Van szerencsénk a t. Elnökségnek b. tudomására hozni, hogy az Izr. Hitközségi Tisztviselők és Alkalmazottak Országos Egyesülete kormányhatóságilag jóváhagyott alapszabályok alapján megalakult és működését megkezdette.

Az egyesület célja, hogy a hitközségi alkalmazottaknak *tekintet nélkül arra, hogy hitközségük mely alapon van szervezve*, erkölcsi érdekeit megvédje és a munkaképtelen s rendkívüli körülmények miatt segélyre szoruló tagokat, valamint azok özvegyeit és árváit támogassa és nyugdíjintézet létesítését előmozdítsa.

Azt hisszük, nem szükséges a t. Elnökség előtt az egyesület létjogosultságát bizonyítani, hisz mindannyian tisztában vagyunk azzal, hogy csak a közös munka és az egyesülés által lehetünk képesek azokat a bajokat orvosolni, melyek a hitközségek alkalmazottai tekintetében fenállnak.

A kitűzött nagy feladatoknak azonban az egyesület csak úgy lesz képes megfelelni, ha a tagok tömegesen jelentkeznek, *ha alapító és pártoló tagok*, valamint az *adományok* nagy száma az egyesület anyagi megerősödését lehetővé teszi.

Mindezek figyelembe vétele mellett azon tiszteletteljes kérelemmel fordulunk a t. Elnökséghez, méltóztassék a bölcs vezetése alatt álló hitközséget az egyesület *alapító tagjai* (alapító tagsági díj egyszer-

smindenkorra 100 K., pártoló tagsági díj évi 10 K) sorába felvételni, továbbá megengedni, hogy a tóraolvasásnál a hivek által az egyesület javára adományok felajánlhatók legyenek.

Ezzel kapcsolatban arra is kérjük a t. Elnökséget, hogy a *hitközség alkalmazottai előtt* az egyesület előnyeit ismertetni s őket, amennyiben még nem volnának tagjai az egyesületnek, belépésre fel-szólítani sziveskedjék.

Nem kételkedhetünk abban, hogy a t. Elnökség belátja, misze-rint a hitközségi alkalmazottak fentvázolt érdekei nem tisztán azok magánügyei, hanem, hogy a hitközségek is nemes kötelességet telje-sítenek, ha céljaink előmozdításában támogatnak, sőt sok tekintetben a hitközségek érdekeit is szolgálják vele és azért bátorkodunk a t. Elnökség támogatását kérni és remélni.

Budapest, 1911. november havában.

Sajnos, hogy valamenyi hitközséget még nem értesíthettük, minthogy eddig még nem vagyunk birtokában egy oly jegyzéknek, mely valamennyi hazai hitközség nevét tartalmazza, amely tisztviselőt alkalmaz. És azért ez uton is felkérjük tagtársainkat, hogy a vidé-kűkön levő kis községek lajstromát az Egyesülettel közölni sziveskedjenek.

Az egyleti munka haladása. Következőekben mutatjuk ki a folyó hóban végzett egyleti munkának eddig láthatóvá lett anyagi eredményát. A számok szerények, de tanuságot tesznek következetes munkáról és örömeinkre szolgál annak konstatálása, hogy vidéki tagjaink is kezdenek hozzálátni a munkához. Az eredmény nem maradhat ki.

A folyó hóban egyletünkhöz szegődtek :

Rosenzweig Lipót főkantór ur (Abony) gyűjtőivén: Hay Gyula Abony alapítótag 100 K, Chevra Kadisa Abony pártoló évi 10 K, özv. Altmann Gyuláné Abony támogató évi 5 K, özv. Rosenfeld Miksáné Abony támogató évi 4 K. Adományok : Pintér Gyula Abony 5 K, Kopeczki Ármin Abony 5 K, dr. Hirn Márton Abony 5 K, Hay Mór Abony 5 K, Richter Béla Abony 5 K, dr. Révész Géza Abony 4 K, Véli Miksa Abony 4 K, Brück Adolf Abony 2 K, Havas Ignác Abony 2 K, özv. Weisz Adolfné Abony 4 K.

Krausz Jakab és Fenyő József ur gyűjtőivén: Krakauer Samu alapítótag 100 K, Billitz Mihály Budapest, adomány 10 K, Komlós József Budapest, adomány 10 K, Winternitz Gábor Budapest, adomány 10 K, Weinberger Adolf Budapest, adomány 10 K.

Friedmann György ur gyűjtőivén: Dr. Kohn Sámuel főrabbi pártolótag, dr. Goldziher Ignác egyet. tan. pártolótag, dr. Adler Illés

rabbi pártolótag, dr. Fischer Gyula rabbi pártolótag, dr. Hevesi Simon rabbi pártolótag, Neumann M. pártolótag évi 20 K, May Jakab támogató évi 4 K.

Jakobovits Adolf ur gyűjtőivén: Lindenbaum Félix 20 K adomány, Platsek Vilmos 10 K adomány, Keleti Henrik 10 K adomány.

Szatmári Éliás (Herencsvölgy) gyűjtése: Szatmári Éliás Herencsvölgy, 2 K adomány, Wollner Jakab Divény, 4 K adomány, Markstein Jakab Herencsvölgy, 2 K adomány.

Az elnökség útján: Blau Adolf alapítótag 100 K, Eisler Samu pártolótag évi 10 K, Szabó J. Jakab támogató évi 4 K, dr. Dömény Lajos adomány 10 K, Schweitzer Henrik adomány 2 K.

Felhívás! Felhivom azon t. tagokat, kik beiratási és tagsági díjukat még be nem fizették, hogy azt, t. i. 2 korona beiratási és 6 korona félévi tagsági-díjat, a kezeik közt levő befizetési-lap felhasználásával a banknak okvetlenül beküldeni sziveskedjenek.

A pénztáros.

Különfélék.

A pesti izr. hitközség előljárási üléséből. Az előljárási legutóbbi gyűlésén őszinte sajnálattal konstataulta, hogy *Kohn* Sámuel dr. főrabbi, születése 70. évfordulója alkalmából elhatározott deputatív üdvözléstől, a főrabbi többször és nyomatékkal kifejezett óhajára, el kell tekinteni, azért csak egy meleg átiratban üdvözölte és felkérte, hogy egy nevére alkotandó újabb 10.000 K-ás alapítvány hova fordítására nézve nyilatkozni sziveskedjék. A főrabbi hálás szavakban köszönte meg az előljárási figyelmét, az alapítvány tekintetében pedig a döntésre az előljárási tagot kérte fel.

Ugyancsak ez ülésen került tárgyalásra a *szabadkai körlevél* is, mely az orthodoxokkal való egység helyreállítása céljából egy orsz. nagygyűlés egybehívását javasolja. Az előljárási tag egyhangulag kimondta, hogy a mozgalomhoz nem csatlakozik, minthogy az ajánlott módot célhoz vezetőnek nem találja.

Ez ülés egy kiváló fontosságú tárgya a Bródy Zsigmond és Adél gyermekkórházban az Alapy Henrik dr. sebész-főorvosnak a nagy kórházba való áthelyezése folytán megürült sebész-főorvosi állás betöltése is volt. A gyűlés 9 jelölt közül a kórház vezérő-bizottsága által első helyen ajánlott *Fischer Aladár dr.-t* választotta meg.

Erdélyi Jakab dr. a hitközség szegényorvosa a Pesti Chevra kadisa szeretetház főorvosává választatván, szegényorvosi állásáról le-

mondott. Az előjáróság a lemondottnak évtizedes, buzgó munkájáért jegyzőkönyvi köszönetet szavazott, egyben intézkedett az állásra kiírandó pályázat tekintetében. Az *ünnepi pótimaházak* kezeléséről való jelentés tudomásul vétetvén, az előjáróság meglelégedéssel konstataálta, hogy a régi országházban tartott istentisztelet a várakozásoknak megfelelt, elismerését fejezte ki az ott functionált rabbiknak és kántoroknak és mindnyájuknak tiszteletdíjat utalványozott.

Halálozás. A pesti izr. hitközség választmánya két tagját vesztette el utóbbi időben. *Sámuel Lázár dr.* az egyik, ki mint a poliklinikai egyesület alelnöke is bebizonyította, hogy a zsidó lelkében nemcsak vagyon, címek és rangok összekaparításának vágya él, vagy hogy a legjobb esetben arra törekszik, hogy hangos adakozással a világ figyelmét magára irányítsa, hanem nemes cél érdekében csendesesen is tud működni, másokat nemes elhatározásokra bírni, míg maga szerényen a háttérben marad. Temetése igazán kiváló közönség jelenlétében ment végbe, *Apponyi Albert gr.* is igen elismerő szavakkal bucsuztatta.

A választmány másik halottja *Herzfeld Zsigmond*, ki szerényebb körben élt hivatásának és tanusított érdeklődést felekezeti ügyek iránt. Nyugodjanak békében.

A kitéréssek és azok közzététele. Hitközségünk közgyűlési termében is szóvá tétetett már az eszme, hogy a kitérők jegyzékét, miként Bécsben és Berlinben, nálunk is közzé kellene tenni. Az eszme ott, ahol keresztülvitetett, sem találkozott egyhangu helyesléssel, de azért a nevezett városokban egy idő óta gyakorlatban van. Berlinből most azt az érdekes hírt közlik, hogy amióta a kitértek jegyzéke az ottani „Gemeindeblatt“-ban havonként megjelenik, a kitértek száma lényegesen csökkent. Nevezetesen 1910. dec.-ben, mikor a Gemeindeblatt megindult és a f. év első hónapjaiban a kitértek száma átlag 37-et tett, de már áprilisban e szám leszállt 24-re, májusban 22-re, júniusban 14, júliusban 5, augusztusban 12. és szeptemberben 4-re. A jelenség mindenesetre érdekes és alkalmas volna a mérleget azok oldalára billenteni, kik nálunk is a közzétételt óhajtják. Igaz, hogy a kedvező eredmény a legjobb esetben is csak oly nyilvánosság mellett remélhető, mint Berlinben, ahol a Gemeindeblatt a hitközség minden tagjának díjmentesen jár.

A kassai szakadás. A sok sulyos kérdés közt, melynek eldöntése a vallás- és közoktatásügyi minisztériumra vár, nem utolsó az, mely a kassai stat. quo hitközség nevében felebbeztetett hozzá. Nem léteznék e kérdés, ha mindenütt megvolna az óvatosság, semmit sem

tenni, ami a már eddig is eléggé bonyolult felekezeti viszonyainkat még jobban összegabalyítani alkalmas. Ez az elővigyázat azonban hiányzott a kassai kongresszusi hitközség vezetőségénél, mikor elhatározta, hogy templomába orgonát állít, amihez forma szerint joga volt, de ami által megakasztotta azt az összeforradási processust, amely Kassán a konzervatívabb u. n. status quo rész és a haladóbb rész közt folyamatban volt.

Mert, ha nem is esünk abba az izléstelenségbe, hogy az orgona megengedett vagy tilos voltának kérdését, amelyről pro és kontra egész irodalmat irtak össze, néhány „tudományos“ mondatban elintézzük, azt az állítást mégis megkockáztatjuk, hogy az orgona nem érdemli meg, hogy érette egy hitközség békéjét felzavarják. Mert rendezett istentisztelet orgona nélkül is lehetséges és a szombaton is templomba járó, tehát konzervatívabb közönségnek nem is kell, hisz különben nem hallgatnák az orgona dacára is a régi mód szerint trillázó lengyel kántorokat oly szívesen.

De hát a dolog megtörtént és így a szegény miniszteri tanácsosoknak kell a fejüket törni a felett, kinek is van igaza, ami ez esetben annál nehezebb, mert tagadhatatlan, hogy egy kis igazsága mind a két félnek van, csak az a kérdés, kinek van több igazsága.

Lapunk egy barátja szíves volt az ügy mibenlétéről informálni és mi teljes pártatlansággal leközljük információját, mert érdekesen világít be némely hitközség belső életébe.

Mikor a kongresszus után a hazai hitközségek szervezkedni kezdtek, Kassán a hitközség egy része stat. quo alapon maradt, azonban 1882-ig helyi alapszabályaikat nem terjesztették fel a kormányhatósághoz. 1882-ben a hitk. ezt megtette, egyszersmind pedig a gabella és a pénzügyi igazgatásra nézve 3 évre szerződést kötött a kongresszusi anyahitközséggel, azonban az alapszabályokban kimondja, hogy „a kassai stat. quo hitközség egy önálló, autonóm testületet alkot“. Az alapszabályok kormányhatóságilag jóváhagyattak, a hitközség megválasztotta vezetőségét és a szerződés az anyahitközséggel többször megújított. E szerződést 1888-ban 10 évre kötötték, ennek lejárta után a stat. quo hitközség felmondta, majd 10 évre újra megkötötte, de a szerződésben az eddig önálló színezetű hitközség egyszerre már csak, mint „fiókhitközség“ csatlakozik az anyahitközséghez.

Ha ezen beleolvasás kellő formák közt ment volna végbe, az úgy el lenne intézve, csakhogy ez nem történt, mert közgyűlés elé sem vitték, amiből következnek, hogy e beolvasás nem volt jogerős, másrészt azonban a stat. quo hitközség talán évtizedeken át nem

választotta meg az alapszabályaiban előírt vezetőséget, úgy hogy különállásának, jóformán minden nyomai eltűntek, hisz pénzügyi igazgatás egységesítése tekintetében ugyanis szerződést kötöttek az anyahitközséggel. De ismét, ha beolvadtak, hogyan tudtak szerződni és így tovább.

A kassai kongresszusi hitközség az orgona beállításával kétségtelen felzavarta sok, mondjuk, fiókhiveinek lelki nyugalma, ami hiba volt, anyagi érdekek is érintve vannak, azonban másrészt talán még sem képezhet oly lelkiismereti terhet, ha akár még ugyanazon hitközség egyik templomában orgona szól, ha a konzervatív hiveknek megmarad az orgona nélküli templomuk. Im, a nagy feladat igazságot tenni. Milyen jó annak, kinek nem kell döntenie.

A párizsi hitközség viszonyai. A francia törvény, mely a felekezetektől minden állami szubvenció megvonását rendeli, a párizsi hitközség anyagi viszonyait is megrendítette és amíg azelőtt némi tartalékokat is tudott gyűjteni, most már deficit súlyát kell éreznie. Az 1910. évi zárszámadás ugyanis 1,035.508 franc kiadás mellett 55.000 fr. hiányt tüntet fel, pedig a hitközség tagjai némileg szaporodtak, — 1910-ben számuk 3993 volt — és az általuk fizetett járulék, adónak nem mondható, mert teljesen önkéntes, emelkedőben van. A szóban levő évben 263.000 fr.-ot tett és egyesek igazán imponáló összeggel járultak hozzá. Így 1 tag 30.000 fr., három 5000 fr., négy 3000 fr., három 2500 frankkal. A szertartási szemlézetet 11 rabbi, 16 kántor, 4 karvezető és 127 énekes képezi. Hitoktatásban 2928 gyermek részesült, 257-en lettek barmicváhk. Az esketések száma 353, a temetéseké 972 volt. Ha ez utolsó adatokból Párizs zsidó lakosságának számára lehetne következtetni, úgy azt a pesti számokkal való összehasonlítás alapján 50—60.000 lélekre kellene tenni, csak hogy e következtetés hibás, részben, mert számos zsidó nem veszi igénybe a hitközséget, mert teljesen eltávolodott már a zsidóságtól, részben, mert nagyszámu lengyel és orosz bevándorolt külön hitközségi egyesületeket képeznek és a nagy hitközséggel semmi közösséget nem tartanak fenn.

Zsidótelepek Középamerikában. Nicaragua állam formaszerűen meghívja az orosz zsidókat letelepedésre és 140 acre szántóföldet ígér minden letelepedőnek; az esetben pedig, ha elég számban akadna telepes, helyi önkormányzatot is helyez kilátásba. Fel is akarja szólítani a nagy zsidó jótékony testületeket, mint az ICA-t vagy az ITO-t, hogy támogatásukat megigérjék.